

I. LES PROCEL·LÀRIDES

Jesús R. Jurado

Quan la gent es topa amb els noms científics de les coses –minerals, plantes, animals, niguls...-, arriba màxim a saber que allò és llatí però generalment ni de molt sap el que vol dir i fins i tot ens costa pena de llegir i pronunciar i això passa moltes vegades inclús amb els especialistes. Però no són noms redactats en cap mena de jeroglífic, és simplement llatí.

Deixeu-me recordar abans, a mode de preàmbul, que tot començà més o manco als voltants de 1735 quan el naturalista suec Karl von Linné engegà el seu “Systema Naturae” per mirar d’ordenar la sistematització de la nomenclatura per tal d’identificar a tots els éssers vius. La llengua de la Ciència aleshores era el llatí així que no fou gens estrany que la llengua utilitzada per implantar i estendre l’esmentat sistema binomial, avui universal i conegut de tots, fos també el llatí i per extensió, el seu ancestre, el grec. Cada espècie nova que s’ha incorporat als llistats, ha “patit” una llatinització de les paraules emprades per identificar-la. En aquest bateig quasi mai intervenen experts latinistes, la qual cosa fa que els llistats sistemàtics actuals no són, a ulls dels experts de la llengua, cap joia ni d’un bon tros i serien molts i molts els noms científics que s’haurien de corregir. Millor no aprofundir massa més en aquest punt avui i aquí.

Atenent-nos al nostre cercle ornitològic, ens han arribat els llistats sistemàtics en curs i hem assimilat els canvis que es van

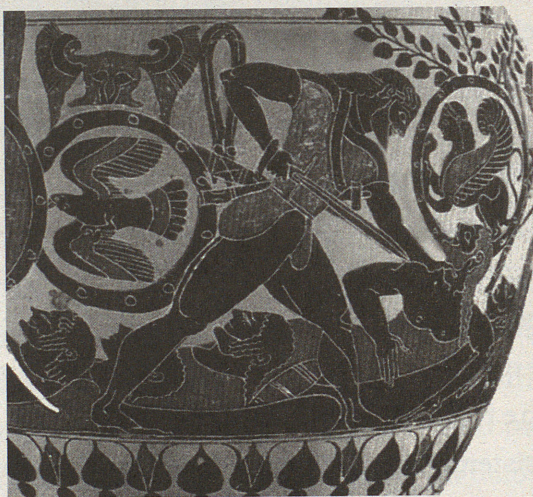
produint en ells i la majoria de nosaltres coneixem i ens atrevim a dir que dominem els noms llatins dels aucells, al manco els del nostre país: els hem après i els utilitzem... però estic per dir que, en la majoria de casos, no sabem realment el que diem quan utilitzem qualsevol d'aquests noms. Repetim i repetim els noms que hem après, sense saber que volen dir les paraules que els identifiquen i que són el nom i els llinatges dels nostres aucells dins la Sistemàtica. I pensem que això és una pena ja que cada una d'elles ens pot parlar de trets ornitològics, històries i llegendes, científics o veus d'altres llengües, que de ben segur perfeccionen el coneixement que tenim de cada espècie.

Aquestes qüestions han estat qualificades afectuosament per grans ornitòlegs, com a tangencials, perifèriques, anodines i poc excitants, entre altres monades. És possible que

sigui així però el que és segur és que saber una miqueta més d'ornitologia de lletres, no ens farà gens de mal. Des d'aquestes línies hem pensat que el tema dels noms sistemàtics dels aucells pot ser curiós, interessant i fins i tot divertit, i de pas sabrem un poc que hem dit en parlar de...

Les Procel·làrides

Aquesta és una família important dins la nostra ornitologia ja que com sabeu, agrupa als fulmars

la caiguda de Diomedes

(ara per ara no es tenen registres als Països Catalans), i als virots o

Puffinus. La traducció del nom aprofitant el vent sobre les onades triat per identificar a aquesta família –i així mateix, a l'ordre al que pertanyen, els Procél·lariformes-, no ofereix molt de misteri: en llatí, *procella* és la tempesta a la mar, el temporal i en dir *procellarius* estem dient “pertanyent a la tempesta” o “propi de la tempesta”, la qual cosa és ben adient per totes les aus de la

Puffinus

Obviament, en dir Puffinus el primer que fem és anomenar pel seu nom sistemàtic a un dels

Diomedes dóna el nom de diomedea al virot gros

família esmentada que amb els gèneres més importants de la seua família de les Procél·larides... però desplegadas a l'hora de volar a més a més, què vol dir Puffinus?

Els que habitualment hem participat als anellaments que es fan a les colònies de virots i baldritxes –noms comuns dels Puffinus a l'arxipèlag-, tenim ben present com se les gasten els adults defensant als seus polls i defensant-se ells mateixos.

Una de les múltiples tàctiques és regurgitar-te al damunt el menjar que duen als petits, mig digerit, oliós i pudent.

Així mateix, com també fan els fulmars, poden llençar o brufolar pel bec –sense el menjar del gavatx– una substància llefiscosa i enganxosa, a més de pestilent, que pot inutilitzar el gelós plomatge de qualsevol altra au que es fiqui amb ells.

Precisament, és aquest escopir o brufolar, el que els anglesos anomenen “to puff” que, una vegada llatinitzat, ha originat Puffinus amb la que a més de descriure un comportament, s'identifica a tot aquest gènere d'aucells marins.

Virot capnegre capturat i naturalitzat a Mallorca a finals dels 70.

Foto J.R.Jurado

Les espècies de Puffinus que han estat vistes a la mar balear són la gravis (capnegre), la griseus (gris), la mauretanicus (petit o balear), i la yelkouan (de Llevant). La paraula llatina *gravis* s'ha d'agafar en aquest cas, en el sentit de més gros i veritablement Puffinus gravis és el més gros del gènere. Pel que fa a *griseus*, es el color gris en llatí tardà i fa referència a l'aspecte gris fosc quasi uniforme d'aquesta au. Venen ara Puffinus mauretanicus

i Puffinus yelkouan que com sabeu, fins no fa molt eren subespècies de Puffinus puffinus (l'atlàntica o pufi), però que ara són reconegudes com a espècies. Puffinus mauretanicus, en cert sentit, és un au emblemàtica a l'arxipèlag, no de bades fou la primera i durant un curt temps, l'única espècie endèmica de la nostra avifauna, maldament que avui ja l'acompanya també el

virot petit

Busqueret coallarg, Sylvia balearica i aviat algunes més que s'aniran acceptant. Pel que fa al llinatge llatí de l'espècie, *mauretanicus* òbviament no vol dir “propi de l'arxipèlag balear” sinó “propi de la Mauritània” i ens recorda com en massa ocasions al

llarg del temps, s'han batejat les noves espècies de qualsevol manera i com després les errades es perpetuen durant dècades. A les nostres aigües, el gènere es tanca amb Puffinus yelkouan, el Virot de Llevant que maldament és més abundant a la Mediterrània oriental, també hi és ben present a les Illes. La paraula turca que identifica aquesta espècie, *yelkouan*, és el nom que rep l'au en aquelles aigües i vol dir més o manco “esperit fantasmal”. La gent de mar arribà a nomenar-les així per mor dels seus crits més semblants a laments no poc esgarrifosos que al cant d'un au. Reialment, coneixent els cants de les Procel·làrides i afegint la nocturnitat, res ens estranya el bateig dels pescadors turcs.

Calonectris

Per completar la família de les Procel·làrides pel que fa a la mar balear, tan sols ens queda parlar

de Calonectris diomedea conegut a les diferents illes amb noms com a Baldritxa, Virot, o Virotja junt amb alguns derivats a més d'un de ben antic com és Guai-Guai. Pens també que de les nostres procel·làrides, dins la sistemàtica és aquesta la que té el nom més engrescador: el primer d'ells, el del gènere Calonectris

va ser construït a partir de dues paraules gregues: *kalos* que vol dir bell, esplèndid o excel·lent, i *nektris* que a més de nedador pot ser el que rellisca per damunt l'aigua o com és diu l'aucell

en anglès, "shearwater", el que talla l'aigua.

I el llinatge?. La paraula *diomedea* ve a voler dir "d'en Diomedes". L'historiador i naturalista romà Plini, del que ens han arribat nombroses referències a les nostres illes, ja ens parla de les Aus d'en

Diomedes, és a dir que ens haurem d'assabentar de qui era aquest Diomedes i com va ser que unes aus marines duen el seu nom. Els relats de la riquíssima mitologia grega ens conten que el nostre Diomedes fou un rei d'Argos i d'Etòlia devers el segle XIII a.d.C. que com a tants d'altres herois va

Diomedes a la guerra de Troia

participar a la guerra de Troia, protagonitzant notables fets. Al llarg del mític setge i protegit per Atenea, en Diomedes fins i tot s'enfrontà i ofengué a Afrodita, la deessa de la pell de nacre que inicià la seva venjança, despertant en la esposa d'aquell rei de l'Argòlida,

una fam d'home fora mida fent-la així, una infidel habitual. En arribar a Argos, el nostre heroi s'assabentà de com l'esposa matava el temps en la seva absència però abans de poder posar fil a l'agulla, la dona i el seu darrer amic, varen tramar tantes i tan variades intrigues que en Diomedes i els seus companys pensant que amb una Troia havien tingut prou, optaren per embarcar-se de bell nou i fugir de cap a ponent.

Virot gros al seu cau. J.Varela
del llibre "Les les de Baliar". J.Mayol,
J.Varela

Navegant per l'Adriàtic, les naus d'en Diomedes se les hagueren amb una forta tempesta i amb els vaixells mig desfets, es refugiaren a un petit arxipèlag a prop del promontori de Gargano, a unes dotze milles de la costa italiana de l'Apúlia.

Els naturals de la zona varen acollir amb afecte a les gents d'en Diomedes oferint als expedicionaris totes les facilitats per instal·lar-se al país.

Però tot s'acabà de la mà de la venjativa Afrodita: les bones

relacions s'anaren deteriorant fins a arribar a la guerra oberta a la que els grecs dugueren la pitjor part. Atacats i assetjats al petit arxipèlag del que havien fet ca seva, un dels primers en

caure fou el mateix Diomedes que fou enterrat a l'illa d'enmig. Tot seguit vingué la desfeta i sense el rei poc dies duraren els seus

guerrers.

Afrodita posà punt i final a la seva venjança transformant a tots els companys d'en Diomedes morts en la batalla, en aus gemegadores que per sempre ploressin la mort del seu cabdill.

Així nasqueren les Aus d'en Diomedes de las que molts de segles més tard ens parlà en Plini. Els antics contaven d'elles que des d'aleshores protegeixen els voltants de la tomba del seu rei, engegant als visitants i mostrant-se amicals només si els que s'atracaven eren grecs, escampant així mateix al llarg i ample de la Mediterrània, amb el lament dels seus crits, l'absència de l'heroi.

Les que durant moltes centúries foren les Illes d'en Diomedes, veren com ben entrat el s.XVI, es començà a imposar el nom de les Tremiti, (corrupció de Tre Monti -tres turons-), per anomenar aquell petit grup de tres illes: avui San Domino (la major, amb 208 Has.),

San Nicola i Caprara. A hores d'ara a tot aquest arxipèlag italià, Calonectris diomedeia és ben abundant, essent també present Puffinus yelkouan, i no és menys cert que aquestes aus que, com volia n'Afrodita, sempre ens recordaran a Diomedes, són considerades com l'emblema ornític de les Tremiti... extensiutal vegada a tota la Mediterrània.

Textos consultats:

- Mitologia. Editor V. Civita. Abril Cultural 1974.

- La Iliada. Homero. Editorial Gredos 2000.

- La Odisea. Homero. Editorial Gredos 2000.

- Mitologia Universal. Juan B. Bergua. Ediciones Ibéricas 1960

- Atlas del Mundo. Esselte Map Service 1988.